

De Grote vuurvliinder (*Thersamonia dispar* Haw.)

W. J. BOER LEFFEF.
(R.I.V.O.N.)

Er zijn maar weinig vlindersoorten te noemen die een even grote populariteit onder de vlinderliefhebbers en verzamelaars genieten als de Grote vuurvliinder. Een gelijk paradepaardje is stellig wel uniek in de historie der entomologie. Eigenlijk is het niet verwonderlijk; wij bezitten onder de dagvlindersoorten geen enkele, die in esthetische zin tegen de Grote vuurvliinder op kan nemen, zelfs de bonte *Vanessa's* niet, terwijl ook het zeldzame voorkomen intrigerend werkt op vele vlinderverzamelaars, vooral op die, welke instelling uitsluitend gericht is op het vormen van collecties en die vaak niet de minste interesse hebben voor de biologische en oecologische aspecten. Een dergelijke eenzijdige belangstelling heeft zijn bezwaren en levert stof tot vele problemen in verband met het voortbestaan van zeldzame en vooral ook slechts lokaal voorkomende vlindersoorten, de zg. rariteiten, in onze entomofauna. Door hun milieugebondenheid zijn deze in alle opzichten uiterst kwetsbaar en vergen in verband met hun levenskansen intensievere bescherming dan andere, minder aan een bepaald milieu gebonden soorten, welke door hun verspreiding minder kwetsbaar zijn.

Het lijkt geen twijfel, dat de grote-vuurvlinderpopulaties, welke vroeger enkele delen van Engeland bevolkten, met name Whittlesea en Yaxley in Huntingdonshire, zg. marshes, door al te ijverige verzamelaars zijn uitgeroeid. De Engelse verzamelaars genieten wat hebzucht betreft een speciale vermaardheid. Thijsse schreef eens in dit verband, doelende op zeldzame vogels aan de Engelse kusten: „ofschoon

deze worden beschermd, moet een zeldzaam dier toch dubbel op zijn tellen passen!" Er werd grof geld voor *dispar*-imago's geboden. Het is bekend, dat riet-snijders in de „fens" *dispar*-poppen verzamelden en deze verkochten aan de meest-biedenden.

Tot welke excessen het kan komen, vinden wij vermeld in de historie, waar er sprake is van het buitmaken van honderden *dispars* in Huntingdonshire, omstreeks 1825. In 1848 werd de laatste Grote vuurvliinder in het Holme Fen weggevangen. Men spreekt er van vlinderrazzia's, te vergelijken met de run van een bende goudzoekers op pas ontdekte goudvelden. Sinds \pm 1850 werd algemeen aangenomen, dat er in deze streek geen Grote vuurvliinder meer bestond. Voor een deel moet deze opzienbarende achteruitgang van de *dispar*-populaties ook worden toegeschreven aan de ontginning van enkele belangrijke vlieggebieden.

Ontginning is ook nu nog een beangstigend actuele vorm van aantasting van natuurgebieden, waartegen, in verband met economische belangen, vaak weinig is te doen. Er bestaat daardoor ook in Nederland een immer durende bedreiging van de laatste resten van eens grote natuurgebieden, de laatste refugia voor de typische entomofauna van deze natuurgebieden. Zulke terreintjes zijn in ons land nog vrijwel overal te vinden en bijna alle verbergen zij een of meer zeldzame of lokale insektesoorten, welke minimale levenskansen de natuurbeschermingsbiologen zorgen baren.

In 1915 werd de Grote vuurvliinder in ons

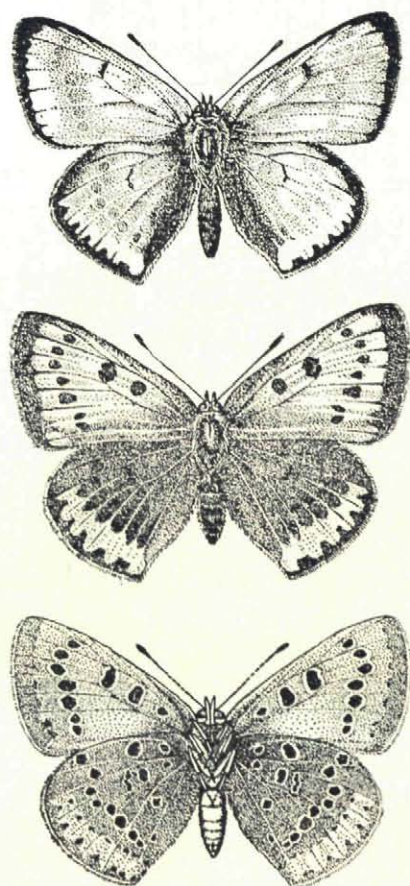

Fig. 1. De Grote vuurvlinder. Boven: mannetje, bovenzijde. Midden: wijfje, bovenzijde. Onder: wijfje, onderzijde. Tek. J. Wilcke.

land ontdekt door de heer Warmolts in de zuidoosthoek van Friesland, met name in de omstreken van Wolvega. De heer R. A. Polak, aan wie de gevangen imago's werden gezonden, heeft de zaak ter plaatse nader onderzocht en bevonden, dat er in de moerasgebieden van de Lindevallei *dispar*-populaties voorkwamen, vrijwel in een soortgelijk milieu als waar de Grote vuurvlinder destijds in Engeland leefde. Deze ontdekking was een opzienbarende gebeurtenis in de entomologische historie van ons land. Zoals wel was te verwach-

ten, werd zij met groot gejubel door de verzamelaars ontvangen! Nu konden in de verzameldozen rijen van *dispars* worden opgeslagen. Gelukkig waren de vervoermiddelen destijds nog van dien aard, dat er geen sprake kon zijn van een invasie der vlinderjagers, alhoewel Thijssse toch al zijn bezorgdheid uitsprak over de gang van zaken. Hij vreesde voor een herhaling van de gebeurtenissen in Engeland, die geleid hadden tot de ondergang van de vuurvlinderbevolkingen. Vooral ook omdat Engelse verzamelaars de weg naar Friesland al gauw kenden en flinke prijzen betaalden voor gevangen *dispar*-imago's. Gelukkig hebben de *dispar*-bevolkingen deze en andere aanvallen van verzamelaars op hun voortbestaan tot op heden goed kunnen doorstaan. De populaties hebben zich kunnen handhaven ondanks het feit, dat vele van de voormalige vlieggebieden werden drooggelegd en ontgonnen. In de laatste jaren is er zelfs sprake van een areaaluitbreiding in noordelijke en zuidelijke richting. Deze berichten zijn wel wat optimistisch. De eventuele uitbreiding is wellicht van tijdelijke aard. Hij wordt vermoedelijk bepaald door een gunstige combinatie van factoren, welke mogelijk slechts van korte duur is.

Een positief punt is evenwel, dat de voornaamste vlieggebieden momenteel in bezit zijn van natuurbeschermingsinstanties, zoals het Fryske Gea en het Ministerie van Onderwijs. Er is daardoor een zekere bescherming mogelijk. Toch bestaat er nog steeds gevaar, dat door niets ontziende collectievormers aanslagen op de *dispar*-bevolkingen worden gepleegd. Zij doen dat zelfs met medewerking van daartoe door hen speciaal gehonoreerde jeugd uit nabijgelegen dorpen.

Men heeft in 1915 getracht de kwetsbaarheid en daardoor de uitroeimogelijk-

heden van de Grote vuurvliinder te verminderen door kunstmatige uitbreiding van het areaal. De heren Polak en Wittpen hebben *dispar* in het groot gekweekt en de verkregen imago's in de vliegtijd in een gedeelte van het Naardermeer, het Jan Hagensbos, uitgezet. Deze proef is totaal mislukt en naar men meent, omdat er gemaaid is na de eiafzetting, zodat alle waterzuringplanten met ei en al werden gekortwiek. Het broedsel ging verloren. Deze proef is niet herhaald. Het is daarom niet bewezen, dat het onmogelijk zou zijn om *dispar* op deze wijze uit te planten en gezien de resultaten in Engeland bestaat er alle kans op een succesvol resultaat als het nog eens zou worden geprobeerd.

In Engeland is een herbevolking beproefd en gelukt; materiaal uit Friesland, rupsen en eieren, is gebracht in het Wood Walton Fen, dat van te voren voor de ontvangst was klaargemaakt. Riet en gras werden er gemaaid, het bestand Grote waterzuring (*Rumex hydrolapathum*), de voedselplant der rupsen, vergroot door bijplanting. Op deze wijze werd in Huntingdonshire, nabij de vroegere vindplaatsen, weer een *dispar*-kolonie gesticht, die streng bewaakt wordt. Deze kolonie floreert goed; er mogen in goede jaren een beperkt aantal imago's worden gevangen. Op het ogenblik is er weinig reden tot ongerustheid betreffende het uitsterven van de Grote vuurvliinder in ons land, zodat een kunstmatige vergroting van het woongebied nu weinig zin heeft. In NW-Overijssel zijn grote moerasgebieden door de Staat aangekocht. Deze worden voldoende beschermd en goed beheerd. Aantasting van het milieu is daardoor praktisch uitgesloten. Er wordt bij de eventuele bestrijding van overwoekerende plantesoorten gelukkig geen gebruik gemaakt

van gifstoffen. Deze reservaten vormen grote uitbreidingsmogelijkheden voor *dispar*-populaties, zonder dat daarbij nog van kunstmatige overbrenging gebruik gemaakt behoeft te worden. Recente waarnemingen hebben zelfs aangetoond, dat enige uitbreiding heeft plaatsgevonden. Door diverse waarnemers zijn aantallen *dispar*-imago's gesignaleerd buiten het oorspronkelijke areaal. Een insektenwerkgroep van de N.J.N. heeft een nauwkeurig onderzoek naar de verspreiding en de levenswijze ingesteld en de hieruit verkregen resultaten in een rapport vastgelegd (Bink e.a. 1960). Mede hierdoor zijn een aantal biologische gegevens nader bekend geworden. Deze gegevens worden gebruikt voor het juiste beheer van de vuurvliinderreservaten. Dit komt de bevolkingen weer ten goede. Het zijn echter oecologische factoren welke uiteindelijk de doorslag geven. In dit opzicht zijn de vochtige, koele zomers van de laatste jaren, met relatief weinig zonnige dagen, niet gunstig geweest. *Thersamonia dispar* behoort, zoals alle dagvlindersoorten tot de zonminnenden en behoeft voor zijn ontwikkelingsstadia veel warmte. Zomers, zoals wij deze de laatste jaren hebben beleefd, beïnvloeden de bevolkingen ongunstig. Er moet dus rekening worden gehouden met vrij grote fluctuaties. Het is mogelijk, dat er in een seizoen combinaties optreden van in alle opzichten ongunstig inwerkende factoren, met als gevolg een minimum aan individuen. Het spreekt welhaast vanzelf, dat de soort in zo'n jaar uiterst kwetsbaar is en door overmatig wegvangen ernstig in zijn bestaan zou worden bedreigd.

De vlinders van de uitgestorven Engelse populaties worden beschouwd als de nominaatvorm (*Thersamonia dispar dispar*). De vanuit Friesland geïmporteerde dieren

behoren tot de typisch Nederlandse ondersoort *T. d. batavus*. Deze verschilt morfologisch van de nominaatvorm, doch zo weinig dat sommige entomologen er aan twifelen of zij als een aparte vorm moet worden onderscheiden. In Ierland werden exemplaren van een andere subspecies nl. *T. d. rutilus* geïmporteerd en uitgezet, eveneens met succes.

Over de verspreiding van de Grote vuurvlinder op het continent deelt Lempke het volgende mede: In Denemarken zijn enkele exemplaren van subspec. *rutilus* bekend van Laaland en Falster. In België vindt men populaties van subsp. *carueli* in het uiterste zuiden van de provincie Luxemburg in de omgeving van Virton. In Frankrijk komt *dispar* var. *carueli* voor in het departement Marne en lokaal verbreid over het gehele noorden en oosten, het Parijse bekken en een deel van de dalen van de Rhône en de Isère. De wetenschappelijke waarde van onze Nederlandse vindplaatsen is hiermede duidelijk geïllustreerd. Veldonderzoek en kweekervaringen hebben waardevolle gegevens over de levenswijze opgeleverd. Hiervan kan geprofiteerd worden bij het onderhoud van de *dispar*-milieus. Belangrijk is, dat hierbij bekend werd in welk deel van het milieu de levensverrichtingen der ontwikkelingsstadia vooral plaatsvinden. Het blijkt, dat de vrouwelijke imago's de eieren afzetten op de waterzuringplanten die zich in een vrij smalle strook op enige afstand van het water, maar niet te ver er vanaf, bevinden, bij voorkeur op lage, kleine exemplaren. Dus niet of weinig op de

forse planten die in het water staan. Bij de noodzakelijke bemaaiing van de terreinen is het van belang een dergelijke strook ongemoeid te laten, zo ook bij eventuele bespuiting van de rietzoom, wanneer deze in toom moet worden gehouden, in verband met een mogelijke dichtgroeiing van het watergedeelte. De rupsen overwinteren klein aan de oude zuringbladeren. Deze moeten dus zoveel mogelijk worden gespaard in geval er riet wordt gesneden. Van belang is eveneens de aanwezigheid van veel bloemen op de vlieggebieden, de *dispar*-imago's blijken een voorkeur te hebben voor de bloemen van Kattestaart (*Lythrum salicaria*), een plant die meestal in voldoende aantal in dergelijke moerasgebieden voorkomt. Het sparen van bloemdragende planten bij de bemaaiing van dergelijke *dispar*-milieus is dus zéér aan te bevelen.

Zwerflustig zijn de Grote vuurvlinders niet, men treft het overgrote deel op of nabij hun territorium. Slechts een enkele zoekt het verderop en zou daardoor aanleiding kunnen geven tot het vermoeden van een areaaluitbreiding. Het zijn echter vooral de mannelijke exemplaren, die soms wat zwerflustig zijn en hun voorkomen buiten een bepaald en bekend staand vlieggebied wil daarom nog niet veel zeggen. Alleen de aanwezigheid van de wijfjes is bepalend, hun vliegradius vormt de grens en bepaalt de grootte van het bewoonde milieu! Van hen hangt dus een eventuele areaaluitbreiding af, hun aantal bepaalt tevens de kwetsbaarheid van de bevolkingen!

Litteratuur:

- Bink, F. 1960: Rapport onderzoek *Thersamonia dispar* in Friesland en N.W. Overijssel. Arch. R.I.V.O.N.
 Lempke, B. J. 1954: Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera, suppl. 2. Tijdschrift voor Entomologie 97 (4), p. 332.
 Polak, R. A. 1932: De herrezen Vuurvlinder. De Levende Natuur 36, p. 303-309.
 Thijsse, Jac. P. 1928: De Grote vuurvlinder. De Levende Natuur 33, p. 235.